

džems džob (jov)*

rože kempf

Za Teu Sternhajm

Nekada se pisac trošio da proizvede veoma lepa pisma. Džojsovi savremenici su osećali u doterivanju najmanje poruke zadovoljstvo koje mi teško možemo da zamislimo, mi koji škrabamo, pod pritiskom hitnje, da bismo jednostavno najavili dolazak ili odlazak. Među ostalim delima, pisma su obmanjivala kada im je nedostajalo držanje. Prust oplakuje što ona Floberova nisu na visini *Sentimentalnog vaspitanja*.

Takva, svakako, nije prepiska Džojsova. Možda bi se ona svela na nekoliko stranica da je on bio vlasnik termalnih voda, deoničar železara ili aspirina i materijalno srećniji u književnosti. U svakom slučaju, on nije, na način Klodela ili Žida, autor *Prepiske* u tri velike sveske.

Pisana na više jezika — engleskom, francuskom, italijanskom, trščanskom i, čak, danskom — ova pisma, koja ne polažu pravo na to da okončaju u knjizi, saopštavaju najjednostavnijim tonom okolnosti stvaranja i objavljivanja genijalnog dela. Pisma diktirana svedjono kojom potrebom: zbog novca, hrane, izdavača, zadovoljstva, odeće, itd. Tako se Džojsova prepiska predstavlja kao zbir zahteva koje valja zadovoljiti povratnom poštom, kao slika, isto tako, svih mogućih neprilika. Jer, ovo je neosporno: on će sve da pretrpi, sve krstove da primi. Od Dablina do Pariza, od Pariza do Pule, Trsta, Rima i Ciriha, on se bori sa svojom porodicom, sa školom Berlic koja ga cedi, sa štamparima koji mu određuju navodnike umesto njegovih omiljenih crta, s izdavačima — engleskim ili irskim — koji ga cenzurišu ili odbijaju, s Amerikancem koji ga objavljuje bez dozvole, s ljubomornim mužem što potpaljuje *Ulisa* kojega njegova žena upravo prekucava, s carinicima, kućevlasnicima, Švajcarcima, s neurozom svoje kćeri ...

Čudili bismo se i zbog manjih teškoća. Džems Džob (Jov) Džoj: pismo Herijeti Šo Viver, od 27. oktobra 1922, nosi ovaj potpis. Ali, osamnaest godina ranije, on se već predstavljao kao žrtva Nori Barnaki, svojoj bliskoj drugarici, svojoj ženi jednog dana; kao žrtva naročito neodgovornog oca koji je i sam bio igračka zlih sila, *the whole present social order and Christianity*. Od svoje porodice Džoj prima ravnodušnost za predačune, sklonost ka alkoholu (irskom viskiju, ustupajući ga dočnije *Sionskom hvališi*), nestabilnosti: započinje studije muzike, prava, medicine. Nori poverava:

»Kako bih mogao odobravati ideju ognjišta? Moje je bilo malograđanski poduhvat podriven rasipničkim navikama od kojih sam i ja nasledio. Moja majka, mislim, postepeno je umirala od loših postupaka koje ju je moj otac naterao da podnosi i od cinične iskrenosti moga ponašanja. Kad sam je video kako počiva u sanduku i kad sam osmotrio njeno lice, sivkasto lice opustošeno rakom, shvatio sam da upravo posmatram lice žrtve i prokleo sam sistem koji je načinio od nje žrtvu.«

U ovom veoma važnom pismu, u kojem ispitivanje *fatuma* čudno povlači čitavu etiku nezavisnosti i osvete, više tema se precizira ili najavljuje.

U odnosu na nesrećnu majku, Džoj se priznaje ne baš zlim, u smislu u kojem je to mislio Ruso, nego grešnim. Njegova greška se sastoji u načinu njegova držanja — cinična iskrenost! — i to je ono po čemu se on razlikuje od rđavog. Iskrenost u izobilju ispaštana, ako je ovde načinjena aluzija na Džemsove odnose s crkvom koju izjavljuje da *most fervently* mrzi; iskrenost nepristrasna, jer njemu je bilo dovoljno da računava na crno da bi pronašao raspoloženje, ravnotežu (*I declined to accept the positions it offered me*). Tako Džoj kažnjava sebe što se odrekao vere, kao ateist koji bi, u svetu, načinio zavet siromaštva: »Ovako postupajući, postajao sam prosjak, ali moja čast je bila sačuvana«. On se odlučuje za egzistenciju na koju su ga, po njemu, osuđivale sklonosti porodice u potpunosti lišene »smisla za novac«. Ali, taj izbor ga baca u novu sudbinu — prosjaštvo — o kojoj ne može da stvara sebi iluziju da će je prevazići, osim svojim stavovima. Džoj se, u našim očima, odlikuje manje specifičnošću svojih nesreća nego njihovim gomilanjem i izvrsnim načinom da snosi oluje, da izravnavava svoje račune sa svetom. Sveopšta mlitavost ga slama. »Teškoće mog života su neverovatne, ali ja ih prezirem.«

Optužuju ga za sirovost ili za prostaštvo, ne razmislivši o značenju njegovih zahteva, njegovog parazitizma, niti zapazivši da se gordost žrtve izliva u toj maski neosetljivosti koja zbunjuje Noru. »Svi mi nosimo maske«, piše on njoj. Ali, njegova nije maska varalice; on ne nudi lažni identitet: on ništa ne

GLAS ZA PESNIKA

Uz počasti i uvažavanja
Bio sam prisutan
Ustanovljeno je
Publika se spasla poezije
(Ali ne i večere)
A pesnik može li se spasti
Ili mora da se oponaša
Pisac iz novina
Zadovoljiće se on
Publikom Makar i školskom
Socijalno poreklo nije važno
Uopšte Važno je
Biti Jesti piti Umereno prste lomiti
Nemate li pozamljajte
Uspeh zagarantovan je Koristite li aparat
Za lomljenje Tvrđih kostiju
Pesnika ne možete umoriti
Dozvoljavajući mu da bude gladan
Protegnuće se Suprotno
Medicinskim razlozima
Bude li morao Izučiti cipele
Izabravši pravo mesto Skratice pesmu
Na tetkinom kauču Sačekajte publiku
Dok ona spava Zagrejaće se prostorija
Bude li previše toplo izustiće
Dragi moji Da li ćemo ga razumeti
Odgovoriće naslednici
Slava im

PRESTOLONASLEDNIK LIČNO

Brišem znoj i
Ućutkujem ženu
Deci pretim bogom
Nije me baš zadužio
Obmanuo me ozbiljno
Poslednji put
Prilikom proboja solunskog fronta
Kada sam jednom egejcu
Ostavio levu nogu
Ratni drugovi su pomogli
Da je lepo prerežem
Tada
Prestolonaslednik lično
Odlikovao me
I obećao zemlju
Posle
Bilo je prečeg posla
On i predsednik vlade
Stalno su zauzeti
Sreo sam ga jedanput
U snu
I
Žurio je
Da proševi svastiku
Razumem ga
Mlad je

NA TOM JEDNOČASOVNOM PUTU
NAJVESELJI

Pogledi nam se umnožavaju Dogleđno
Svaki na svoju stranu
Krijemo ispod haljina usput
Naglim trzajima kidamo zanoktice
Komad po komad
Infiltrira se krv
Neke obeznanjuje crvenilo
Sneбивam se
Potom žurno skupljam reči i
Ulazeći raspitujem se za decu
Pošto su me uverila da ulaskom
U svet odraslih nisu ništa
Posebno dobili (keks i tetra mleko!)
Intenzivno o svemu porazmislio sam
Svojim velikim
Autoritetom zadužim jedno naivno
Parče stogramske hartije
Upamti po nešto umesto mene
Glasno Pogledam se U polici za knjige
Dugo bio sam odsutan
Da u Francuskoj
Ostatak zadržite
A u gradu ljudi glasno pričaju

Na tom jednočasovnom putu najveseliji
Bio je »Rudi Čajavec«

stojan bogdanović / TRI PESME

nudi, on sakriva. Maskirati se, za džojša, to je učutati, slušati, gledati drugog sumornim okom ili spokojno prezirnim. (Upravo tako ga i evociraju, dok rastavlja usne samo da bi se nasmešio Stivnu, svom unuku — fotografije koje je prikupio Richard Elman u trećem tomu *Pisama*. Čak i onda kada usta dopuštaju kratak izraz zanimanja, ostatak lica ostaje začuđujuće sleđen).

U svojim odnosima bilo s čitaocima, bilo sa svojim kolegama, neka su bili i prijatelji, Džojš zadržava svoje distance i protivni se da pruži obaveštenja, osim, ponekad, pobornicima koji ga objavljuju ili ga prevode. Što se tiče onih koji su mu bili najodaniji, Larboa i naročito Paunda, pogadamo njihovo razočarenje. Džojš pokazuje savršenu ravnodušnost za primedbe jednog i za knjige drugog. Paund, neumorni preduzimač; Larbo, rođeni prevodilac: on ih tako i koristi. Zašto se Larbo nije sam upregao u prevodenje *Ulisa*? Džojš, izvesno...

Kada mu Son O'Faolin, godine 1936, šalje *Usamljenu pticu* koja se upravo pojavila, on se zadovoljava da potvrdi prijem: »Bojim se da ne mogu da vam učinim pravu uslugu. Nikada ne pišem ni za jedne novine i ni za jedan časopis i, kako već mnogo godina nisam pročitao roman ni na jednom jeziku, moje mišljenje je bez važnosti. Međutim, dešava mi se da kupujem knjige kada autora lično poznajem«. Što se tiče činjenica usluge, Džojš se odlučuje da to bude glumcima ili pevačima, radije nego piscima. On grubo odbija Larbou i gospodi Šmic da napiše predgovor za *Starost Itala Sveva* (pseudonim Etoera Šmica) i upućuje zahvalnost, no tako diskretno, samo Dižarden, pretpostavljanom ocu unutrašnjeg monologa.

Odbijanje da potvrdi delo drugih i da se izrazi o svome, povodom članka, predgovora, konferencije (Džojš odbija poziv Pen-kluba i gradonačelnika Firence), proističe iz fiks-ideje: ne dati se zatvoriti ni u pohvalu ili komentar, ni u odvratni krug sažaljenja.

Epistolarna retorika ne čini izuzetak. Ostati sopstveni gospodar, nije li to svesti pismo na čisto izlaganje koje razotkriva nemaštinu autora? Ako Džojš piše pisma, to je da bi dobio poklone, u naturi ili u novcu, ne da bi platio sebi luksuz da izazove sažaljenje. Odatle i *čaplinovska* strama, što je već istakao Elman, koja spašava izvesne priče od melodrame. Na primer, u septembru 1906. on *opisuje* najobjektivnije moguće pohabanost svojih pantalona bankarskog nameštenika: »... seti se da im je tkanina uvek bila tanka i da ja sedim devet i po sati dnevno na slamnoj stolici bez navlake. Činjenica je da, noseći dve velike zakrpe na stražnjici, ne mogu da napustim svoje odelo sa svračjim repom«.

Ne dati se da vas poseduju, ni da vas prevare: ovaj princip određuje odnos pisca prema novcu. Neprestano u besparnici, iz više razloga, Džojš je morao stalno da bude pomagan. Koliko poverilaca i darodavaca, poznatih ili nepoznatih, tuđih, rođaka ili prijatelja! Neki se zamaraju, smatrajući da su dosta dali. Njihovo napuštanje zaranja Džojša u zblunjenost. Kakvu je mogao grešku da počini? Ispituje se. Nikakvu. Svet je nezahvalan.

Bilo da se iseljava ili se smešta, privremeno, bilo da njegovi prihodi rastu ili opadaju, novčanik mu je uvek prazan. Postaje nam jasno što, u ovim uslovima, problemi novca zauzimaju najveći deo prepiske.

U avgustu 1904, Dž. F. Birn piše svome prijatelju: »Ja sam potpuno bez para; nemoguće je da ti poklonim jednu knjigu. Pitam se zašto si, u *Službi božijoj*, ismevao svoje prijatelje? Da li je to zato što nisu imali para?« Birn indiskretno postavlja glavno pitanje, jer, na ovom pitanju novca, Džojš razvija agresivnost koja navodi na razmišljanje. On ne razume da bogataši postavljaju granicu svom dobročinstvu, da njegovi najskromniji prijatelji nisu u stanju da nose zlatna jaja na njegov običan zahtev. Ne zavaravamo se izrazom *begging letter* koji on upotrebljava i koji bi značio pre naređenje nego molbu ili pismeni zahtev. *By doing this I made myself a beggar BUT I RETAINED MY PRIDE*. Kako spasti svoju čast? Džojš se pita: kako ću dobiti, ja, prošnjak, bez prošnje? Rešenje se sastoji u zahtevanju, umesto da se preklinje, u ismevanju društva koje namenjuje ovakvu sudbinu nepokornom. Zašto bi pisac bio isključen iz lepih kvartova? I zašto on ne bi, ako mu stave na raspolaganje stan, zahtevao uz to još sto ili komodu koja mu manjka?

Ništa ne bi bilo zaludnije nego se uzjoguniti protiv postupa koji nastoje da oslobode umetnika od dužnosti zahvalnosti. Još od 1904, Stanislaus beleži u svom *Dnevniku*:

»On ne zna za zahvalnost. On tvrdi da ga to navodi da misli na tipa koji bi vam, u kišnoj večeri, pozajmio svoju ogrtač i zahtevao priznanicu. (Zahvalnost, posle svega, tako je malo prijatno osećanje: zahvaljivanja koja sakrivaju potajnu mržnju.) Pošto živi od pozajmica i od poklona, pošto ljudi nikada ne propuštaju da ga tretiraju kao da je genije, on njih, onda, tretira kao budale, on je uvek imao brojne prilike da se pokaže nezahvalan.«

Gospođa Bloh-Savicki, prevodilac *Portreta*, ponudi Džojšu na tri meseca svoj stan u Pasiju. Šta je prirodnije? Ona ih ima dva. *She has two*, piše Džems Stanislausu. Larbo ugošćava Džojsove u ulici Kardinale Lemoena. To se razume samo po sebi, pošto bi, odlazeći na put, ostavio prazan stan. Što se tiče

Stanislausa, budući da su poznati njegovo neženstvo i skromnost njegovih ukusa, on ne bi uspevao da potroši svoju ušteđevinu.

Vidimo da se ovde ponovo postavlja pitanje umetnikovog prihoda i njegovih odnosa s onima koji ga izdržavaju. Do tada, materijalna situacija slikara, pisca, muzičara bila je osigurana ili čistim mecenatom (milom voljom bogataša koja omogućava nevoljnima da proizvodi u svoj spokojnosti), ili uslugom (narudžbinom dela). Mnogi umetnici patili su zbog odnosa milosrđa ili poslušnosti. Neki su se bili osvetili, ubodom pera ili kičice. Posle 1550, Ticijan, u svojim portretima, ne šteti više svoje moćne modele. Dva veka kasnije, *Ramoov sinovac* ilustruje nemoćan revolt, niskost i obest muzičara plaćenog da razonodi. »Moguće je, posve svega, primećuje Džojš, da su književnici jedino zabavljači.« Ali, ono što ga poziva, to je slobodno *iskustvo* ljubavi, izgnanstva, književnosti. Zbog toga on i odbija sistematski, s više ili manje osornosti, svaku narudžbinu, ma kakva bila naknada za nju. Zbog toga, naročito, on i preokreće od početka odnos pisca prema njegovim zaštitnicima, idući ponekad dotle da precizira iznos desetka. Pre nego što će otići u Ciri, u oktobru 1904, on oporezuje razna lica, među kojima Džordža Roberta i Frederika Rajana: *I am counting for — I between your and Ryan*. Konačno, pošto još ništa nije primio, on svodi na 10 šilinga Robertsovu obavezu. Ovih 10 šilinga predstavljaju milost koju ukazuje, praveći dužnika ne od primaoca nego od davaoca. Tako se čarobno zasniva neka vrsta *kontra-mecenata* u kojem kreditor postaje dužnik, a dužnik suveren.

Po Stanislausu, ovo ponašanje prema novcu popelo bi se do lišavanja za prvog boravka u Parizu. Zima 1902/1903. bila je za Džemsa »sezona posta i meditacije u pustinji«, »krajnje gladi i fizičke patnje«. 21. februara 1903, Džems piše svojoj majci: »Tvoja pošiljka od 3s/4d, prošlog utorka, bila je dobrodošla, to je najmanje što mogu reći, jer sam proveo 42 sata (četdeset i dva) bez jela. Ali, ti postovi počinju da mi bivaju bliskij i, kada primim novac, proždirem bogatstvo /s/—/ pre nego što možeš da kažeš britva.«

To je vreme kada Džems stiče naviku da detaljnije svoje jelovnike: nikada on to neće činiti s većim užtkom nego u periodima finansijske oskudice. Večera 25. uveče: tvrda jaja, hleb i maslac, makaroni, smokve, kakao. Ručak 26: jaja barena, bez ljuske, bečki hleb, makaroni i mleko, kakao, smokve. Sledeće nedelje, Džems se ponovo tuži na glad, pošto je pošiljka iz Dablina stigla tek krajem nedelje: »Moj sledeći obrok biće, znači, sutra (ponedeljak) u 11 časova ujutro; poslednji put sam jeo u subotu, u 19 časova. Valja mi, dakle, postići 40 časova. Postiti, ne, reč je prejaka, jer sam pojeo za novčić svog hleba. Moj pretposlednji obrok bio je 20 časova pre mog poslednjeg. 20 + 40 = 60. Dva obroka u razmaku od 60 časova, mislim da to nije loše. Idućeg utorka mi neće ostati više ništa od pošiljke, s obzirom da ću sutra biti veoma gladan.«

U martu 1903, saznavamo iz pisma gospođe Džojš da se Stanislaus *grize* što ne može da šalje novac onome čijim »čubarom« već priželjkuje da se načini. Nije li on zavetovan da razume Džima? On je takođe bio gladan, u onoj kući u Dablinu, u kojoj je loše odrastao, zbog nedostatka hrane i toplote. U doba kada je Džems, malo posle smrti svoje majke, obuzet samo Norom, Stanislaus beleži u svom *Dnevniku*:

»Provodimo nedelje u spravljanju jednog jedinog nedovoljnog obroka, i jedne zakuske, u danima kada sam se lišio svoje odeće, čak i svojih teških — dobrovoljno svučenih — čizama, da bih ih stavio u zalog i mogao jesti. Kakva ćemo vrsta odraslih mi biti? Osećam da postajem veoma morbidan u ovoj stvari i posmatram namirnice kao stvaraoce energije.«

Stanislaus pati još više zbog svog brata, nego zbog sebe samog. Kako bi on podneo prizor »Džima bledog i bez energije?« Ako se za to ukaže povod, on bi više voleo da se istroši nego da vidi ili da zamisli svoga brata u nevolji. Ovo Džems zna. Takođe, on poverava Stanislausu svoje apetite i svoje fantazme. Godine 1903, sanjao je o puding u pirinča. U julu 1905, on *poverljivo priznaje* da bi želeo kuvanu ovčetinu uz doatak kelereba i šargarepe, ili režanj *corned beefa*, biftek na roštilju umerene veličine, itd. Godinu dana kasnije, grdna gošćenja slede sanjarijama. Dok se Stanislaus, profesor engleskog u školi Berluc u Trstu, zadovoljava hlebom i šunkom, Džim sanja o ubistvima, ne više o hrani. Počev od avgusta 1906, Džojsovi se upropašćavaju da zadovolje svoju proždrljivost.

16. avgusta, Džim piše Stanislausu:

»Nora je izgleda mnogo boljeg zdravlja. Njen uobičajeni ručak: dva reznja pečene govedine, dva *polpettija*, paradajz punjen pirinčem, salata, pola litre vina.«

19. avgusta:

»Što si tiče smoga zdravlja, imam veoma dobar apetit. Juče uveče proždri smo čitavu kokošku i ceo pladanj šunke, hleba i vina. Umirali smo od gladi kada smo otišli da legnemo.«

25. septembra:

»Podne je i ja sam prilično gladan. Juče, na primer, priredio sam sledeću večeru: supa, *spaghetti al sugo*, pola bifteka, hleb, sir, grožđe, pola litre vina (...) Voće je preko mere skupo.«

8. oktobra, na dan godišnjice njihovog venčanja, Džojsovi su se najedali do večeri. Džems upućuje svome bratu ovaj »tačan i potpun« spisak:

11,30 časova šunka, hleb, maslac, kafa,

13,30 časova supa, jagnjeće pečenje, krompir, hleb i vino,
16 časova goveđi gulaš, hleb i vino,
18 časova teleće pečenje, hleb, gorgonzola, vino,
20,30 časova teleće pečenje, hleb, grozde, vermut,
21,30 časova teleći kotleti, hleb, salata, grozđe i vino.

»Naš apetit, komentariše on, istinski je bezgraničan. (...) Zastajem, fasciniran, pred izložima bakalnica i *strahujem* da moja zarada nije dovoljna da me hrani ove zime.«

Čudna povezanost apetita i besparice. Pri svakom prijemu novca, požrtvornost sledi lišavanja, izazivajući novu nestašicu. Džems ne okleva da traži potpore, ali vodi brigu da pridoda svojim zahtevima dokazne predmete, dosije koji ga proglašava nevinim:

Nasuprot prividnostima, pokazao se veoma štedljiv. U hotelu *Kornej*, godine 1903, on kuva u svojoj sobi. U Rimu nije mogao da potroši manje. Šta je lira za frizera, dve lire za okovratnike i kravate?

On će da upotrebi glavninu svojih sredstava ne za trčanje od opere do drame, nego da se ishrani: »... pravi razlog što novac ističe jeste što jedemo prekomerno (...) Naš apetit, u svih troje, bez granica je. Sitnice koje nam donose na tanjiru nisu dovoljne da smire našu glad«. Optuživati Džojsove za proždrljivost izlazilo bi na to da se osporavaju fiziološki imperativi tuđi ekonomiji domaćinstva.

Ne bi li bilo uputnije da se razdvoji potrošnja i ishrana? Ukratko, Džojsovi se hrane uz stalno veliko trošenje. Pomišljaj na razmenu pisama između Džima i njegove majke, 17. i 19. marta 1903. On je umiruje: »Trudi se da jedem što je moguće više...« Ona se brine: »Da li te hrana koju uzimaš hrani?« (Poznat je, takođe, da je Džojso, otprilike u isto vreme, pripisao neishranjenosti hiruršku intervenciju koju je Sing upravo podneo). Ukratko, ako namirnice, pariske ili rimske, pokazuju da su za porugu, potrebno je ih više gutati. Apetit koji, svojom ogromnošću, dozvoljava da se ublaži kvalitativni nedostatak, izražava neku vrstu telesne mudrosti. Džojso se, s punim pravom, smatra savršeno zdravim.

Konačno, tematika apetita upućuje manje na fiziologiju potrebe, nego na ceremonijal i na efikasnost zahteva. Ne postoji izjednačenje namirnice s novcem. Džojso jede da više ne bi imao novac, to jest, da bi stvorio priliku da ga ponovo traži. On će biti spasen ako uspe ustanoviti da njegov čudovišni apetit mora biti smatran za koristan, neosporiv (*the fact is so*), neodoljiv, fatalan. Ko bi se usudio da mu to prigovori? Radi se o nadživljenju porodice. Mogu se zamisliti budžetska stezanja na svim tačkama izuzev ove. Ponavljanim pričom o svojoj gladi, Džems postiže zadovoljenje, ne gubeći ljubav roditelja ili brata. Ako nosi svoj stomak preko ramena to znači da ne razabira drugi način da cedi porodicu, ne osećajući zbog toga grižu savesti; on bi se, bez sumnje, odrekao toga da udara na nju namet da nije mogao da se poziva na takozvanu vitalnu instancu.

Džems jede da bi dobio novac, da bi ga profučkao, da bi bio gladan. Da više nije bio gladan, kako bi mogao da igra argumentom gladi, da ubira njime korist? Kakvu korist? U porodičnom kontekstu, čija originalnost svakako valja da podvučemo, novac je samo filter želje; jedno je sporedno, drugo je bitno. Duboka, suštinska nestabilnost nalazi svoj izvor ne u apetitu, nego u potraživanju. Ono što mori Džemsa Pantagruela Džojso, studenta ili oca porodice, to je opsesivnost da je preano odbijen od dojenja, briga da, neograničeno, privlači na sebe pogled svojih.

Bolje nego dugačko pismo, jedan lapsus prenosi njegovu pometenost u oktobru 1906; on piše *money* umesto *month*, što daje: »ovaj novac«, umesto »ovog meseca«. Trećeg septembra on obavestava Stanislausa: »Finansije: 10 lira!« Četvrtog septembra, u pošte, novi krik uzbuje: ostaje, u svemu i za sve, sedam i po lira, od čega treba živeti četrdeset i osam sati. Šta, dakle, čini Stanislaus: *What is the meaning of your silence?*

Kada mu Stani ne hita u pomoć, Džems pristaje da zamisli samo dve pretpostavke: njegova pisma su se zagubila; njegov brat — bolestan — u nemogućnosti je da se uputi na poštu. Ni u jednom trenutku ne zamišlja da se Stani umorio od uloge kojom se tako odavno opterećuje. »Učini napor i izvući me iz ovog lošeg koraka, kao dobar momak kakav jesi« (*like a good youth*). Momak savršeno sposoban da zarađuje novac, da poveća broj privatnih časova, ali koji ne bi imao potrebe poredive s potrebama svoga velikog brata. U stvari, razlika u starosti između njih je samo dve godine. Stanislaus će sačekati da doživi trideset i osam godina da bi dao slobodan tok svojoj gorčini:

»Prošlog decembra ti si mi obećao da ćeš vratiti novac, koji sam ti dao, čim *Ulis* bude štampan. Do sada nisam ništa primio. Kupio sam tih deset funti pre dve godine, za više od 90 lira funtu, tako da gubim u svim slučajevima. Ako hoćeš novac, zadrži ga; ali čini mi se nemoguće da s ovim bude tako. Primio si novac po svom dolasku u Pariz. Tvoje poslednje pismo najavljivalo je novi poklon od dve hiljade funti. Ne može ti biti potrebno deset funti za dve godine. Meni, da. U suštini, sve je ovo samo mali primer nehaja i ravnodušnosti s kojom si uvek postupao u poslovima koji se tiču mene. *Ja nisam više dete.*«

I am no longer a boy. Džems ne čuje. Kako se neženja, tako sreden kao Stani, koji živi u nameštenom stanu, koji, nadmećući se, daje privatne časove, može naći u nezgodi? »Očajan

sam što saznajem da ti je hitno potreban novac. Kako se, do đavola, raspoređuješ? (...) Moj slučaj je drugačiji.« U tom istom pismu, u kojem je najava da čeka na 10 funti, koje će biti poslate 25. tekućeg, uz nastojanja zastupnika, svečano istaknuta, Džems priča svome bratu da mu je gospođica *Viver* upravo dala nov poklon od 1500 funti.

Primeri ne baš cinizma ili nedoslednosti, nego, sasvim suprotno, izbora što su ga dva nesrećnika bila načinila jedan prema drugome. »Moja braća i sestre nisu za mene ništa«, objašnjavao je Džems Nori, avgusta 1904. »Imam samo jednog brata koji je sposoban da me shvati.« Da shvati, to jest, da preuzme, da očituje nepromenljivu raspoloživost.

Ako je Stanislaus Džob (Jov) Džojso uvek pažljivo uho, veliko dete-hranitelj, Nora se, zauzvrat, pokazuje kao ona koju hrane, koja mora da se hrani po svaku cenu. Saveti koje Džems tako grozničavo deli Nori imaju za predmet razvoj, za horizont zrelosti voljene žene. »Ovakvo mesnati delovi proizvod su smišljene ishrane«, čitamo u *Ulisu*. Nora, morfološki, erotski, još ne odgovara željama svoga supruga. Zavisna i krhka, preterano devojčica, njoj nedostaje vatrenost, iako je bila, u više navrata, »svakako veoma vrela«. Osnovno je da se Nora pobrine da se odgovarajuće hrani. Beležimo, u *Pismima*, jukstapoziciju prehranbenih i ljubavnih planova. Džojso sanja o obroku koji ga čeka pri njegovom povratku iz Dablna, o gestovima koje će da izmisli za svoju drugu. U Rimu se rođendan slavi od stola od stola, od tanjira na tanjira, od stola do postelje, pošto se ona nastavlja na njega kao u romanu *Marivoa*. Naime, pečenja i kotleti nikako se ne stavljaју na mesto bračnih nestašluka. Apetit je jedan, ili ga nema.

Nora, to suviše mršavo telo, ne bi mogla da se popuni, a da ne dobije u težini. U tu svrhu Džems i preporučuje kakao, često evocirano čarobno piće koje Blum priprema kao znalac, a čija zloupotreba stvara u *Fineganovom buđenju* specifičnu siluetu: *her cocoa contours*. Džemsovi saveti Nori rezimiraju se u jednom rečenici: spavaj, jedi i ne zaboravi svoj kakao! Drugog septembra 1909, on joj piše: »Nadam se da uzimaš od tog kakaosa svakog dana i da će te ovo malo ugojiti. Pogađaš zašto iznosim ovu želju.« Pet dana kasnije: »Nadam se da kako uzimaš svakog dana i da tvoje telo (na izvesnim mestima) nešto malo bubri. Smejem se pri pomisli na tvoje grudi devojčice...«

To telo bolje uhranjeno, čvršće, ženstvenije (videti pismo od 2. septembra 1909), ovaploćivalo bi moć kojoj Džems žudi da se potčini:

»Nora, moja 'istinska ljubavi', treba da me uzmeš u ruke (...). Večeras mi pada na pamet misao luđa no obično: oscam da bih hteo da budem od tede bičevan. Hteo bih da vidim tvoje oči kako se iskre od besa.

Sećam se naše prve noći, u Pulji, kada si u buri naših zarđajala izgovorila izvesnu reč. Bila je to reč izazova, poziva, i ja ponovo vidim tvoje lice iznad mene (jer ti si bila na meni, te noći) u trenutku kada si je promrmljala.«

Uticao tela i reči. Ono što Džems traži, to je povlastica da bude Norin rob i štitenik: »Hoću da kažem sebi: Džim, jadni momak koga volim, vratiće se. To je siromah čovek, slab i nagao; on me moli da ga branim i očvršnem«. Nije li to san detinjstva, oživljenog promenom uloga, kada je jednom dovršeno Norino rašćenje? Džim bi bio rukovođen, šiban, gojen, branjen od svoje supruge-majke (»Oh, ugnezditi se u tebi, kao dete rođeno iz tvoje puti i tvoje krvi, spavati u toploj pomrčini tvoga tela!«), majke koja više ništa ne bi imala od žrtve. Da je Nora mogla da otvori stranu 48. drugoga toma *Prepiske*, ona bi shvatila kakve su nade na njoj počivale od smrti gospođe Džojso, 1904.

Preveli s francuskog G. Stojković-Badnjarević i A. Badnjarević

NAPOMENE:

¹ Naći ćemo, takođe, izraz toga u prigovorima koje on upućuje iz Pariza svojoj majci. »Moj dragi Džim, odgovara mi ona, ako te je moje pismo razočaralo i ako, kao obično, nisam shvatila ono što si želeo da mi objasniš, to nije usled nedostatka jake želje da u tome uspem i da umem da iskažem reči koje bi želeo, nego, kako si to tako često primetio, ja sam glupa i neposobna, uprkos svojim naporima, da shvatim duboke misli kakve su tvoje.«

² *Letters of James Joyce*, edited by Richard Ellmann, New York, *The Viking Press*, 1966.

³ Ističem među Džojsovim adresama Univerzitetu ulicu, Uspensku u Pasiju, Bulevar Raspaj, Aveniju Sarl-Floke, Ulicu Grenel, Galilejevu i, među hotelima: *Pauers, Lankaster, Crvenu kuću* u Strazburu, hotel *Tri kralja* u Bazelu, *Ričmond* u Zenevi.

⁴ Doslovce: »pre nego što si mogla da kažeš nož« (*before you could say knife*). Ovde, opet, da bi doslovno sačuvao svoj karakter *izlaganja*, Džojso ga propraća pesmom *as if to mitigate the severity of his tone*, primećuje Ričard Eilman.

⁵ Nora se ističe propustima nedoslednošću. Nikakvog praktičnog smisla. Ona plače od iscrpljenja kada se radi o izradi opreme za njeno dete. Ona *ne mari* — kako to primećuje Džems sa samo malo gorčine — za umetnost i književnost. Njoj je nepoznat pravopis *Ulis*. Valja je ohrabrivati da ode da vidi *Gospođu Baterflaj*. Ali, uspevajući joj prekrasni mehurovi od sapunice, veliki kao fudbalska lopta.

Veoma rano, Džems se pomirio s Norinim karakterom. Bez sumnje, dečava mu se da zaželi da ga ona čita, da pročitava njegove pesme, ali, na uopšten način, on bi želeo da ona bude osećljivija na njegovu slavu, nego radodala za njegove rukopise.

* Tekst je preveden iz knjige: Roger Kempf, *Moers, ethnologie et fiction*, Editions du Seuil, Pariz 1976.